



**Scientists Solidarity
Association**

Cilt: 1 Sayı: 2

Volume: 1 Number: 2

Mayıs – Ağustos 2010

May – August 2010

ISSN: 1308-9005

BİDDER

Sosyal Bilimler Dergisi

- **Seviye Belirleme Sınavı (SBS) Raporu**
A Report on Placement Test (SBS)
Hayati Beşirli & Şahin Gürsoy & Erdal Aksoy
- **Prof. Dr. Recep Kılıç ile Ahlak Üzerine
Bir Söyleşi**
An Interview on Ethics
Röportaj: Şahin Gürsoy & İhsan Çapcıoğlu
- **Modern Dünyada İnsanın Anlam Arayışına
Teolojik Katkı: Hz. İbrahim Kıssası Örneği**
*A Theological Contribution to Man's Search for
Meaning in Modern World: The Example of Prophet
Abraham's Narration*
İhsan Çapcıoğlu & Tuğrul Yürük
- **Modern Kültürde Hukuk ve Ahlak**
The Law and Morality in Modern Culture
Mehmet Yüksel
- **Die Rechtsstaatlichkeit Der Türkei**
Türkiye'nin Hukuk Devleti Anlayışı
Hüseyin Yıldız
- **Gazâlî'de Zorunsuzluk ve Ahlâk**
Contingency and Morality at Al-Ghazali
Mehmet Ali Dombaycı & Aytekin Demircioğlu
- **Demokrasi Kültürü ve Sivil Toplum
Kuruluşları**
*Democracy Culture and Non-Governmental
Organization*
Mine Gözübüyük Tamer

İÇİNDEKİLER / Contents

- **Seviye Belirleme Sınavı (SBS) Raporu**
A Report on Placement Test (SBS)
Hayati Beşirli & Şahin Gürsoy & Erdal Aksoy ————— 1

- **Prof. Dr. Recep Kılıç ile Ahlak Üzerine Bir Söyleşi**
An Interview on Ethics
Röportaj: Şahin Gürsoy & İhsan Çapcıoğlu ————— 11

- **Modern Dünyada İnsanın Anlam Arayışına Teolojik Katkı:**
Hız. İbrahim Kıssası Örneği
*A Theological Contribution to Man's Search for Meaning in Modern World:
The Example of Prophet Abraham's Narration*
İhsan Çapcıoğlu & Tuğrul Yürük ————— 21

- **Modern Kültürde Hukuk ve Ahlak**
The Law and Morality in Modern Culture
Mehmet Yüksel ————— 33

- **Die Rechtsstaatlichkeit Der Türkei**
Türkiye'nin Hukuk Devleti Anlayışı
Hüseyin Yıldız ————— 49

- **Gazâli'de Zorunsuzluk ve Ahlâk**
Contingency and Morality at Al-Ghazali
Mehmet Ali Dombaycı & Aytekin Demircioğlu ————— 61

- **Demokrasi Kültürü ve Sivil Toplum Kuruluşları**
Democracy Culture and Non-Governmental Organization
Mine Gözübüyük Tamer ————— 71

Röportaj:

Şahin GÜRSOY & İhsan ÇAPCIOĞLU

“Ahlak, insanlığın evrensel bir değeridir.”

**PROF. DR. RECEP KILIÇ İLE AHLAK ÜZERİNE
BİR SÖYLEŞİ**

AN INTERVIEW ON ETHICS

SBD: Hocam, ahlak toplumda üzerinde en çok konuşulan konulardan birisi, sizce bunun sebebi ne olabilir?

RK: Hakkında en fazla konuşulan konulardan birisinin ahlak olmasının sebebini, ahlakın insan ve dolayısıyla toplum ile olan vazgeçilmez ilişkisinde aramak gerekir diye düşünüyorum. Ahlak hakkında konuşmak aynı zamanda insan hakkında konuşmak demektir. Çünkü ahlak, doğrudan doğruya insanın özü veya insanlık özü ile ilgilidir; bir başka ifadeyle ahlak, insanlık ortak paydası anlamına gelir.

SBD: Ahlakın insanlık ortak paydası olmasını biraz açabilir miyiz?

RK: Canlılar arasında sadece insan ahlaka veya ahlaki değerlendirmeye konudur. Çok tatlı bir meyveden/sebzeden, güzel bir kediden söz edilebilir, ama ahlaklı bir meyve veya ahlaklı bir hayvandan söz edilemez. Kısaca ifade etmek

gerekirse ahlak yalnızca insana ait bir değerlendirmeye alanıdır; insanın bir ahlak varlığı olduğunu söylemek de mümkündür. Bundan dolayı insanın her türlü düşünce ve davranışı ahlaki değerlendirmeye konu olur. Toplumumuzda ahlak söz konusu olduğunda daha çok cinsellik ile ilgili alan anlaşılır ki bu ahlakın anlamını çok dar bir alana indirgemek anlamına gelir. Çünkü insanın bilinçli ve iradi olarak yapıp ettiği bütün davranışları ahlaki değerlendirmeye konu olur.

SBD: O zaman ahlakın anlamını biraz açabilir miyiz?

RK: Ahlak kelimesi Arapça “hulk” kelimesinin çoğulu, ama Türkçe’de tekil olarak kullanılıyor. “Hulk” kelimesi yaratılış, huy, karakter gibi anlamlara geliyor. Dolayısıyla ahlak, insanın yaratılışı veya yaratılış özellikleri ile ilgilidir, aynı zamanda insanın huyu ve karakteri ile de ilgilidir. Gerçekten de insanın ahlakından söz etmek, aynı zamanda onun karakteri veya

İletişim

Prof. Dr. Recep KILIÇ

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Başkanı Ankara / Türkiye

huyundan söz etmek anlamına da gelir. İmam Gazali de dahil İslam düşünürleri ahlakı tanım-larken ahlakın insan nefsinde (nefs-i natıkada) yerleşmiş olan bir meleke/yeti (veya hâl) oldu-ğunu, bu melekedeki davranışların fikri bir hesap ve zorlama olmaksızın kolayca ortaya çıktığına dikkat çekerler. Bu tanımda geçen ahlakın insan nefsinde yerleşmiş bir meleke olması vurgusun-dan, ahlakın insan türüne ait ve insanın nasıl bir insan olduğunu belirleyen asli bir özellik oldu-ğuna dikkat çekmiş oluyorlar. Batı dillerinde ahlak karşılığında kullanılan ethics ve moral kelimelerinden birincisi Yunanca'dan ikincisi Latince'den türetilmiş kelimelerdir. Günlük dil-de biri diğerinin yerine kullanılmakla birlikte ethics denilince ahlak üzerine yapılan felsefi bir düşünce faaliyeti de anlaşılır.

SBD: O zaman ahlak yerine etik de deni-lebilir mi?

RK: Ahlak yerine etik kelimesini kullan-mak bence uygun değil. Çünkü aslı Yunan-ca olan etik kelimesi ile ifade edilen her türlü anlamı ahlak karşılamakta. Etik aynı zamanda “ahlak felsefesi” anlamına da geldiği için ah-lak üzerinde yapılan entelektüel faaliyeti ifade etmek üzere “etik” kullanımının tercih edilme-si gerektiğini düşünenler var, ama sözü edilen bu anlamı karşılamak üzere “ahlak felsefesi” demek yeterlidir. Diğer taraftan etik kelimesi, bizim kültürümüzde ahlak kelimesinin sahip olduğu anlam zenginliğini ifade etmekten de oldukça uzaktır. Unutulmamalıdır ki her keli-menin aynı zamanda kültürel bir tarihi de var-dır. Bu manada ahlak kelimesi, kültürümüzün derinliklerine uzanan bir anlam içeriğine sahip olduğundan bu kültürün insanının zihin dünya-sında çok boyutlu çağrışımlar yapar. Ahlak ye-rine etik kelimesini kullandığımızda söz konusu bu zenginlik ve derinliği kaybettiğimiz gibi ah-lak kelimesinin çağrıştırdığı kültürel aidiyeti de yitirmiş oluyoruz.

SBD: Ahlakın tanımı ve insan ile ilişki-si üzerinde durdunuz, burada biraz da insanın ahlaka olan ihtiyacının sebepleri üzerinde ko-nuşur musunuz? Ahlak insan için neden vazge-çilmezdir?

RK: Ahlaka olan ihtiyacın gerekçeleri de-ğişik açılardan ele alınıp, ortaya konulabilir. Bunlar arasında en fazla üzerinde durulana, bi-reyin huzur ve mutluluğu ile toplum hayatının imkan ve inşası ile ilgilidir. Canlılar arasında sadece insan davranışlarının ahlâkî değerlendirmeye konu olmasının görünen iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi insanın iyi ile kötüyü ayırt edebilecek bir zihin yapısına sahip olması, ikincisi ise insanların toplum halinde yaşamaları gerçeğidir. Kısaca insan, akıllı olduğu ve toplum halinde yaşadığı için, ahlâkî değerlendirmeye konu olur. Bütün bunların sonucunda ahlakın, bilgi gibi, insanın bir “varlık şartı” olduğunu ve insanla birlikte meydana geldiğini, onun dışında veya onun yanında bir şey olmadığını söyleye-biliriz. Ahlak kurallarının, onlara riayet edilme-diği yerde bile, sanki riayet ediliyormuş gibi görünmesine dikkat çekmek isterim. Sadece bu durum bile, ahlakın insan ve toplum hayatı için ne kadar vazgeçilmez olduğunu göstermeye ye-terlidir.

İnsandan başka ahlâkî değerlendirmeye konu olan başka bir canlının olmamasının se-beplerini insan tabiatında aramak gerekir. İn-sanın akıl sahibi olması onun hür olmasını ge-rekli kılar. İnsanın akıl sahibi olması yanında, her canlıda tabii olarak bulunan kendini koruma içgüdüsü de vardır. Böyle bir içgüdüye sahip olma, insanda bencilik duygusunu doğurur. İn-sanın bir özelliği de, bir toplum içinde yaşama mecburiyetinde olmasıdır. İnsanın bu dört özel-liği; akıl sahibi, hür, bencil ve bir arada yasama mecburiyetinde olması dikkate alınarak düşünül-düğünde, ahlâkın niçin sadece insanlar için söz konusu olduğu daha iyi anlaşılır. İnsan bencilik

duygusunu tatmin için, hürriyetini başkalarına zarar verecek şekilde kullanabilir. Başkalarının hakkını çiğneme, birlikte yaşamaya zarar verdiğinden, böyle bir halden kendisi de olumsuz yönde etkilenir. Bu durumda, bireylerin hürriyet haklarını kullanmada, bir nizam ve düzene ihtiyaç doğar. İşte ahlâk, din ve hukuk gibi disiplinler, yaptıkları düzenlemelerle insan hürriyetinin sınırlarını belirlerler. ‘Ayıp’, ‘günah’ ve ‘yasak’ kavramları, bir anlamda insan hürriyetinin sınır taşlarıdır. Ahlâk, din ve hukukun düzenlemeleri sayesinde, insanların bir arada huzur içinde yaşamaları mümkün olur.

SBD: Ahlaka olan ihtiyacın teorik/felsefi gerekçeleri üzerinde konuşurken toplum hayatının imkan ve inşasından söz ettiniz. Bunu biraz açar mısınız?

RK: Teşekkür ederim, bu nokta oldukça önemlidir. Ahlak ile insan arasında ifade etmeye çalıştığımız bu varoluşsal ilişki sebebiyledir ki, ahlaki kural ve değerler toplum hayatını sadece düzenlemekle kalmayan, aynı zamanda kalabalıkların düzenli ve huzurlu bir toplum halini almalarını mümkün kılan inşa edici değer ve kurallardır. Kuralları düzenleyici ve inşa edici olmak üzere ikiye ayırıyorlar. Düzenleyici kurallar, kendilerinden bağımsız olarak varolan bir alan ile ilgili düzenlemelerde bulunurlar ki görgü kuralları buna örnek olarak gösterilir; yemek yeme adabı gibi, insanlar bu adaba uymadan da yemek yiyebilirler, aç kalmazlar. İnşa edici kurallar söz konusu olduğunda ise, inşa edilen alanın varlığı bizatihi bu kuralların varlığına bağımlı olur. Mesela, satranç oyununun kurallarını düşünelim; satranç adı verilen oyunu mümkün kılan satranç kurallarıdır, bu kurallar olmaksızın satranç adı verilen oyun alanı var olamaz. İşte ahlak kuralları da huzurlu bir toplum hayatı için bu anlamda inşa edici kurallardır. Bunun anlamı şudur: Ahlak kuralları ve bu kuralları mümkün kılan ahlaki değerler olmak-

sızın sağlıklı bir toplum hayatı mümkün olmaz; yani insan kalabalıklarının huzur içinde bir arada toplu halde yaşamaları ancak ahlaki değer ve kurallar ile mümkün olur.

SBD: İnşa edici kurallar, sadece ahlak kuralları mıdır?

RK: Hayır, din ve hukuk kuralları da toplum hayatını mümkün kılan inşa edici kurallardan kabul edilir.

SBD: Burada ahlakın din ve hukuk ile ilişkisi üzerinde durmamız gerekli gibi görünüyor, konunun daha iyi anlaşılması açısından. Ahlak ile din arasındaki ilişkiyi açıklar mısınız?

RK: Ahlak ile din arasındaki ilişki karşılıklıdır. Her şeyden önce dinin ahlaki bir zemini olduğunu hatırlamamız gerekir. Peygamberimiz Hz. Muhammed’in İslam dinini tebliğe başladığı ilk dönemi hatırlayalım. İslam’ı tebliğ etmek üzere akrabalarını Safa tepesinde topladığında onlara: “Eğer ben size, şu tepenin arkasında şehre baskın düzenlemek isteyen bir düşman ordusu var desem bana inanır mısınız? diye sorunca orada bulunan herkesin cevabı “Biz, bu zamana kadar senin yalan söylediğine şahit olmadık” şeklinde oldu. Kur’an-ı Kerim’de de Peygamberimizin “yüce bir ahlak üzere olduğuna” dikkat çekildi. Verdiğim bu örneklerle vurgulamak istediğim husus şudur: Hz. Muhammed peygamberliğini ilan ettiği zaman her şeyden önce ahlaki özelliğine dikkat çekmiştir. Ona ilk kez inananlar da Hz. Muhammed’in o zamana kadar ki doğruluk ve dürüstlüğünden yola çıkarak inanmışlardır. “O söylüyorsa doğrudur” diyen Hz. Ebu Bekir’in tutumu, bu konuda önemli bir örnektir. Bu anlamda İslam dininin inanç esaslarına iman, Peygamberimizin sadakatine iman ile başlamaktadır. Demek ki ahlak ile din arasındaki ilişkiye ahlak pencere-

sinden baktığımızda dinin ahlaki bir zemininin olduğunu görürüz. Öbür taraftan da din, ahlaki değer, ilke ve buyrukların sosyal hayatta davranışa dönüşmesini sağlar; ahlak en güçlü müeyyidesini dinden alır.

SBD: *Din olmadan ahlak olmaz mı demek istiyorsunuz?*

RK: Tam olarak öyle söylemiyorum. Şunu söylemek istiyorum: Din olmadan ahlak düşüncesi olabilir; insanlar din olmadan da ahlakın önemini fark ederler, bir takım temel ahlaki değer ve ilkelerin bilgisine bir şekilde ulaşabilirler. Ama din olmaksızın bu ahlaki değer ve ilkelere hayata geçmesi, davranış olarak ete kemiğe bürünmesi mümkün olmaz. Bu konuda Alman filozofu Kant oldukça önemli bir figürdür. Kant, dinden tamamen bağımsız, sadece akıl üzerine bina edilmiş bir ahlak teorisi kurguladı. Teorik olarak yapmış olduğu kurguda bir eksik yoktu, ama *insanların ahlaki olanı niçin yapmaları gerektiği* konusunda bir boşluk ortaya çıktı. Doğru söyleyenin dokuz köyden kovulduğu, gayr-i ahlakiliğin pirim yaptığı bir ortamda, daha doğru bir ifade ile ahlaklı olmanın hiçbir maddi getirisinin olmadığı bir dünyada insanları ahlaka çağırmanın bir manası kalmıyordu Kant'ın din dışında kurguladığı ahlak anlayışında. Aydınlanma düşüncesinin en önde gelen isimlerinden biri olan Kant bu durumu görünce, Tanrı'yı ve ahiret inancını ahlak düşüncesinin merkezine yerleştirmek zorunda kaldı. Demek ki ahlakın bir teorik bir de hayata dönük olan pratik boyutu var. Din olmaksızın ahlaki olanın bilgisine sahip olup olamayacağımız konusu metafizik derinliği olan, hikayesi çok uzun, bir konudur, bu sebeple oraya girmeyelim. Ama din olmadan pratik hayatta ahlakın davranışa dönüşebilmesi imkansız denecek kadar zordur. Dinin en önemli hedeflerinden birisinin ahlaklı birey ve toplum inşa etmek olduğu sıklıkla vurgulanır. Bunu en açık bir şekilde İslam dininde görürüz. Her şeyden

önce İslam'ın insanı demek olan Müslüman tarifi edilirken “elinden ve dilinden emin olunma” vasfına işaret edilmiştir ki, bu ancak ahlaki faziletlerle mümkün olabilir. Birey ve topluma karşı görev ve sorumluluklarını hakkıyla yerine getirmeyen bir insanın, ne elinden ne de dilinden emin olunabilir. Kur'an-ı Kerim'de temel ibadet esaslarının farz kılınma gerekçeleri gösterilirken hep ahlakiliğe dikkat çekilmiştir. Mesela namaz kılınması emredilmiştir, çünkü hakkıyla kılınan namazın insanı kötülüklerden alıkoyacağı bildirilmiştir. Dolayısıyla bütünü ile dini bir form olan ibadet ile ahlak arasında vazgeçilemez bir bağ vardır. Bununla birlikte bu konuda dindar insanlar da zaman zaman ahlaki bir yanılgıya düşebilirler.

SBD: *Ahlaki yanılgı ifadesini biraz açar mısınız? Ahlaki yanılgı, ahlaken yanlış olanı yapmak anlamına mı geliyor?*

RK: Bir anlamda evet, ama “ahlaki yanılgı” ifadesini, özellikle bazı dindar insanlar arasında yaygın olan bir tutuma işaret etmek için kullanıyorum. “Ahlâkî yanılgı” diye isimlendirdiğim tutum, dindarın inandığı iman ve ibadet esasları ile ahlâkî yaşantısı arasındaki yakın ilişkiyi gözden kaçırmaması tutumudur. İslam'ın iman ve ibadet esaslarının temel gayelerinden birisinin, insanı ahlaklı bir insan haline getirmek, tabiri yerindeyse insanı, “insan-ı kamil” çapında olgun bir insan olarak inşa etmek olduğunu vurgulamıştık. Oysa yanılgı olarak isimlendirdiğim tutumda; belirli iman ilkelerini teorik olarak kabul etmenin, birtakım ibadetleri şekil olarak yapmanın, dindar olmak için yeterli olduğuna inanılır. Böyle bir yanılgı içindeki insan, bir taraftan ibadetleri şekil olarak yaparken, diğer taraftan gündelik hayatında gıybet etmeye, yalan konuşmaya, sahtekarlık yapmaya devam eder ve bu yaptıklarından herhangi bir rahatsızlık duymaz. Bu tutumun ahlaki bir yanılgı olduğunu düşünüyorum.

SBD: *Bu çok önemli bir tespit, bunu biraz daha açar mısınız?*

RK: Bu tutuma verebileceğimiz somut örnekler o kadar çok ki: Mesela iş yerinde çalıştırdığı işçilerinin sigorta primlerini yatırmayan bir işverenin Ramazan ayında kurulan iftar çadırında insanlara yemek ikram etmesi; namazını kılan, orucunu tutan, hacca giden bir müteahhitin yaptığı inşaatta malzemedan çalışması; son derece dindar görünen bir babanın çocukları arasında ayırım yapması; dini vecibelerini yerine getiren bir öğretim üyesinin yeterli hazırlık yapmadan derslerine girmesi gibi tutumlar, ancak ahlaki bir yanlış sonucu olabilir diye düşünüyorum. Çünkü işaret ettiğimiz dini hassasiyet ve pratikleri olan kimselerden ortaya çıkan bu tür davranışların izahı, ancak zihinsel bir yanlış ile bana mümkün görünmektedir.

SBD: *Din ve ahlak ilişkisi konusunda dikkat çekmek istediğiniz başka bir husus yoksa, biraz da ahlakın hukuk ile ilişkisi konusuna değinebilir miyiz?*

RK: Din ile ahlak ilişkisi konusunu kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: Din, bir taraftan nelerin iyi, nelerin kötü olduğunu dolayısıyla da yapılması ve yapılmaması gereken hususların neler olduğunu vahiy vasıtasıyla bildirirken, diğer taraftan peygamber vasıtasıyla bu ahlaki ilkelerin sosyal hayatta nasıl davranışa dönüşürüleceğinin somut örneğini de gösterir. Böylece din, ahlakın sadece teorik bilgisini vermekle kalmaz, bu ahlaki bilginin gündelik hayatta nasıl uygulanacağını örneğini de göstermiş olur. Kur'an-ı Kerim'de peygamberimiz de dahil bütün peygamberlerin "güzel bir örnek" manasına gelen "üsv-e-i hasene" olduklarının belirtilmesi bu açıdan önemlidir.

SBD: *Tekrar ahlakın hukuk ile ilişkisi konusuna değinecek olursak?*

RK: Esasen ahlak ile hukuk arasında konu ve muhteva birliği vardır. Adam öldürmenin yasaklanması, eşlerin birbirlerine karşı olan yükümlülükleri, akrabalara yardım borcu gibi buyruklar, hem ahlak alanında, hem de hukuk alanında geçerlidirler. Bu açıdan düşünüldüğünde bir ülkenin kanunları, o toplumdaki ahlâk kurallarının resmi müeyyide altına alınmış şekilleri olmalıdır. Çünkü kanunlarla ahlâk kuralları birbirine uymadığı zaman, insanlar, bunlardan birini çiğnemek zorunda kalırlar. Dolayısıyla bir taraftan ahlâkın hukuki müeyyidelerle desteklenmesi gerekirken, öbür tarafta da hukuk varlığını ahlâk sayesinde korur. Hukuk meşruiyetini ahlaktan alır; ahlak ta maddi müeyyidesini hukuktan alır. Hukuk kuralları 'devlet gücüyle korunan ahlâk kuralları' olarak da anlaşılabilir. Devletin ahlâkı koruma bakımından oynadığı hayati bir rol vardır. Devlet bu rolünü gereği gibi yerine getiremediği zamanlarda, toplumda ahlâklı insanlar sanki ahlâksızlık yapmış kimseler olarak muamele görebilirler. "Namussuz Namuslu" tiplmesi, bu paradoksal durumu belirtmek için kullanılır. Ahlâkın çiğnenmesi karşısında devletin gücü harekete geçmediği takdirde hak ile haksızlığın, ahlâk ile ahlâksızlığın ölçülerini kaybetmemiz çok kolaylaşır. Böyle bir durumda zayıf insanların bencillikleri tahrik edilir, kuvvetli şahsiyet sahipleri ise ahlâklı kalmak ile yaşamak arasında bir tercih yapmaya itilirler.

SBD: *Bir yazınızda ahlak ile tarih arasında da yakın bir ilişkiden söz ediyorsunuz, bu ilişki üzerinde de durur musunuz?*

RK: Ahlak ile tarih arasındaki ilişki her ikisinin de failinin insan olmasından kaynaklanır. Tarihin görünen etkin fâili insandır. Ahlâk ise, insanın 'özü'nü oluşturan temel bir niteliktir. İnsan, tarihin akışına kurduğu medeniyetler ile yön verir. Medeniyetlerin doğuşu ve yükselişinde insanın sahip olduğu ahlâkî değerler temel

bir rol oynar. Bu ahlâkî değerlerin başında “hürriyet” gelir. Medeniyet’i kuran insan, varoluşu gereği hürdür, yani ahlâkî bir varlıktır. Tarihî süreç içinde insanın bu temel varoluş özelliğini esas alan siyasî ve iktisadî sistemler başarılı olmuşlar, medeniyet kurabilme şansına kavuşmuşlardır. Bu temel ahlâkî ilkeye aykırı hareketlerin hâkim hâle geldiği medeniyetler ise, zaman içinde varlıklarını kaybetmişlerdir. Dolayısıyla ahlâk ile iktisat ve siyaset arasında da yakın bir ilişki mevcuttur. Buna göre hürriyeti, ferdî teşebbüsü esas alan iktisadî ve siyasi sistemlerin, insanın varoluş şartlarına uygun olduklarından, başarılı olma şansları fazla olmuştur.

SBD: *Ahlakî bireysel ve toplumsal olmak üzere ikiye ayırdık, bu ayırımları biraz açar mısınız?*

RK: İfade ettiğimiz gibi ahlak insan için vardır ve insan varolduğu sürece ahlak da var olacaktır. Ahlakın toplumla ilişkisi insanın aynı zamanda toplumsal bir varlık olmasından kaynaklanır. Dolayısıyla bu ayırım ahlakın uygulamaya dönük yanı ile ilgilidir. *Bireysel ahlak*, birey olarak hem kendimize hem de dışımızdakilere karşı yerine getirmekle yükümlü olduğumuz bireysel sorumluluklarımızla ilgilidir. İnsan, birey olarak kendi benliğinin farkına varan bir varlık donanımına sahiptir. Kendimiz hakkındaki bilgi ve tutumlarımız “benlik” veya “ben” dediğimiz kavramı meydana getirir. İnsanı öbür canlı organizmalardan üstün kılan en önemli noktalardan biri budur. Herkeste bir benlik kavramı, yani kendi kişiliği hakkında bir kanaat vardır. Ahlâkî davranış, işte bu benlik ile dış dünya arasındaki münasebetin şekillerinden ibarettir. Sahip olduğumuz benlik bilinci sayesinde kendi kişiliğimizi tıpkı karşımızdaki bir insanın kişiliği gibi kavrar ve kendimizle de birtakım ilişkiler içinde olduğumuzu görürüz. Başkalarına karşı nasıl ahlâklı davranmamız gerekiyorsa, kendimize karşı da ahlâklı olmak zo-

runluluğunu hissederiz. Bu hissediş, kendimize karşı birtakım ahlâkî sorumlulukları da beraberinde getirir. İnsan aynı zamanda toplum içinde yaşayan sosyal bir varlıktır. Ahlak ilke ve değerlerinin öncelikli hedeflerinden birisi de kuşkusuz, insanın toplum içindeki davranışlarını düzenlemek ve huzurlu bir toplum oluşturmaktır. Ahlakın insanın toplum içindeki davranışlarında uyması beklenen kurallar ve sorumlulukları ile ilgilenen kısmına *toplumsal ahlak* denilir. İnsanın toplum içinde çok farklı rolleri vardır; ailede çocuk, kardeş, eş, aile büyüğü gibi roller üstlenen insanın, okulda öğrenci, öğretmen, çalışan, idareci, veli gibi rolleri vardır. Yine insanın çalışma hayatında işçi, işveren, iş arkadaşı, esnaf, müşteri gibi rolleri yanında, komşu, akraba, amca, hala, dayı ve teyze gibi daha pek çok rolü bulunmaktadır. İşte toplumsal ahlak, insanın toplumda üstlendiği bu rollerde yerine getirmesi beklenen yükümlülükler ve gözetmesi gereken değerler ile ilgilidir.

SBD: *Bir de İslam ahlakı ve meslek ahlakı gibi kullanımlar var; bunları nasıl anlamalıyız?*

RK: Bu kavramlar birbirleri ile şüphesiz ilişkili ama aynı anlama da gelmiyorlar. Çünkü terim olarak ahlâk, hem umumî bir hayat tarzını hem de bir grup davranış kurallarını ifade etmek üzere kullanılıyor. İslam ahlâkî derken İslam dininin sunduğu hayat tarzı anlamında; meslek ahlâkî veya iş ahlâkî derken de ikinci tarzda, yani bir meslek erbabından uyması beklenen ahlak kuralları anlamında kullanılır.

SBD: *O zaman İslam ahlakını nasıl tanımlıyorsunuz?*

RK: “İslâm ahlâkî” denilince, en genel anlamıyla, İslâm dininin insanlığa sunmuş olduğu hayat tarzı anlaşılır. Bir din olarak İslâmiyet, insanlığa bir hayat tarzı sunmakta; insanların nasıl yaşamaları gerektiğini, nasıl bir hayat sür-

dürürlerse mutlu olacaklarını telkin etmektedir. İslâm'ın sunmuş olduğu hayat tarzının, yani İslâm ahlâkının ne olduğunu en kısa yoldan öğrenebileceğimiz iki temel kaynak; Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerdir. İslam dini, insanın hem Allah, hem insan hem de âlem ile ilişkilerini düzenlemek üzere, Allah tarafından konulmuş olan değerler manzumesidir. Bu itibarla İslam, insanın bütün boyutlarıyla mutluluğu yakalayabilmesi ve yaşayabilmesi içindir. Bu çerçevede Yüce Allah, insan için gerekli olan her şeyi, bir taraftan Kur'an-ı Kerim ile insana bildirmiş; diğer taraftan da Peygamber Efendimiz vasıtasıyla, bildirdiklerinin sosyal hayata nasıl geçirileceğinin somut örneğini göstermiştir. Ahlâk, bir yaşantı halidir. İslâm ahlâkı da, en genel anlamıyla, İslâmiyetin yaşanan kısmı demektir. Peygamberimizin yaşantısının ahlak açısından önemi büyüktür. Hz. Peygamber, sadece Allah'ın buyruklarını insanlara ulaştırmakla kalmamış; o buyrukları en iyi şekilde uygulayarak insanlara örnek de olmuştur. Allah'ın buyrukları davranışlara dönüştürüldüğü takdirde, nasıl bir insan ortaya çıkacağı konusunda, Hz. Peygamberin şahsında açık, somut bir model bulunur. İşte bu çerçevede değerlendirildiğinde Hz. Muhammed, insanlık için seçilmiş örnek alınacak bir model durumundadır.

SBD: *Günümüzü ahlak açısından değerlendirdiğinizde karşımıza nasıl bir tablo çıkıyor? Bazı değerlendirmelerde sıklıkla ahlaki bir bunalım veya ahlaki bir çöküntüden söz ediliyor; siz bu tür değerlendirmelere nasıl bakıyorsunuz?*

RK: Ahlak meselesi, her dönemde birey ve toplum hayatı açısından önem verilen, daha doğru bir ifadeyle, üzerinde titrenilen bir mesele olmuştur. Fazilet mücadelesi her dönem için geçerli olan zor bir mücadeledir; "doğru söyleyin dokuz köyden kovulması", sadece günümüze ait bir durum değildir. Bu çerçevede değeri-

rildiğinde ahlak açısından günümüze özgü yeni bir durum yok gibi gözüktür; yani her dönemde olduğu gibi bu dönemde de ahlaken yanlış davranışlarda bulunan insanlar vardır ve bunlar her zaman da var olacaktır. Bu zaviyeden değerlendirildiğinde ortada ahlak açısından abartılacak olumsuz bir durum söz konusu değildir. Ancak günümüzü ahlak nokta-i nazarından bir başka açıdan da değerlendirmemiz gerekir. Şöyle ki: Günümüzde teknolojinin sağlık alanında ortaya koyduğu imkanlar, beraberinde sadece hekimlik mesleği ile sınırlı kalmayan önemli ahlaki problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Mesela, doğum öncesi tanı yöntemleri ile ceninin sakat olup olmadığının anlaşılabilmesi ve olumsuz bir durumun tespiti halinde gebeliğin sonlandırılması, yaşam desteğine son verme hakkına kimin ne zaman sahip olduğu meselesi, yardımcı üreme teknikleri, tüp bebek, embriyo seçilimi (sağlıklı embriyoların konup diğerlerinin imha edilmesi) ve genetik mühendisliği ile ilgili konular, Avrupa'da en az hekimler kadar filozof, teolog ve sosyal bilimciler tarafından da akademik düzeyde uzun yıllardır tartışılmaktadır. Öbür taraftan bugün Hollanda, Belçika, İspanya, İngiltere gibi Avrupa Birliği ülkeleriyle, Amerika'nın Massachusetts, San Francisco, California, Oregon gibi eyaletlerinde ve Kanada'da erkeğin erkekle, kadının da kadınla yaptığı eşcinsel evlilikler "yasal" hale gelmiş durumdadır. İsveç Kiliseler Birliği eşcinsel çiftlerin Kilisede dini törenle evlenebilmesini sağlayan karar almıştır. Türkiye'de de bildiğim kadarıyla 2005 yılında Kaos Eşcinseller Derneği yasallaşma sürecini başlatmıştır. Verdiğimiz bu örnekler üzerinden günümüzü değerlendirdiğimizde, ahlaki açıdan geline nokta ve bu noktanın insanımızı ve toplumu götürdüğü istikamet kaygı vericidir ve bir anlamda da ahlaki bunalımın bir göstergesi durumundadır. Günümüzde, artık, Avrupa Birliği ülkelerine paralel bir şekilde Türkiye'de de erkekle erkeğin, kadınla kadının evliliğinin

ahlaki meşruiyetini tartışan toplum kesimleri, bunun “*insan doğası*”nın bir gereği olduğunu dillendirmektedirler. Yaklaşık beş altı sene önce eşcinsel uygulamalara “sapkınlık” dediği için Fas kökenli bir din görevlisine Hollanda’da edilmıştır. Durum yazık ki Türkiye’de de çok farklı değildir; eşcinsellerin tedavi edilmeleri gerektiğini söyleyen bir Devlet Bakanı’nın aldığı tepkilerin yoğunluk ve yaygınlığını birlikte hatırlarsak, ülkemizdeki durumu birlikte değerlendirmiş oluruz. Bu durum, ahlaki açıdan gerçekten kaygı vericidir.

SBD: *Böyle bir durumun ortaya çıkmasında küreselleşme sürecinin etkileri var mıdır, neler söylemek istersiniz?*

RK: Konunun felsefi anlamda daha derinlikli ve sosyal bilimlerin mantığı içinde yapılacak daha ayrıntılı analizlere ihtiyacı olduğu düşüncesindeyim. Bu çerçevede değerlendirdiğimizde esasen günümüzde yapılan ahlaki tartışmaların niteliği de kaygı vericidir. Kısaca ifade etmek gerekirse, modern dönemde yapılan ahlaki tartışmalar, insanlığın ahlaki birikimi açısından adeta “sıfır noktası”ndan başlamaktadır. Çünkü bu tartışmalarda insanlığın birikimsel olarak belli bir noktaya getirdiği ahlaki kazanımlar yok farz edilmekte; evlilik kurumunu ayakta tutan ahlaki değerler yerine bizzat aile kurumunun mahiyeti tartışılmaya açılmaktadır. Çünkü söz konusu tartışmalarda binlerce yıllık yazılı düşünce tarihi içinde Doğu’da ve Batı’da ortaya konulmuş olan ahlak klasiklerinde belli bir seviyeye getirilmiş olan ahlaki birikim adeta yok farz edilmekte; insan doğası özelinde erkek ve kadının yanında üçüncü bir cinsin varlığı lehinde argümanlar geliştirilmektedir. Geleneksel ahlâk düşüncesinin yaşanan hayatı göz önünde bulunduran pratik bir gayesi vardı. Bu anlayışta ahlâkî bilgi, sırf teorik bilgi değil aynı zamanda nasıl yaşamamız gerektiği ile ilgili pratik bir bilgiydi. Oysa, 19. asrın ikinci yarısından itibaren,

özellikle de 20. asırda analitik felsefe geleneğine bağlı düşünürler eliyle, burada ayrıntısına giremeyeceğimiz sebeplerle, ahlaki terimlerin içi boşaltılmış ve ahlak alanı, bir anlamda, değersizleştirilmiştir. Bundan dolayı da sanki Sokrat meşhur savunmasını yapmamış, *Nikomakosa Etik* yazılmamış, Hz. İsa yaşamamış, Hz. Muhammed “güzel ahlaki tamamlamamış”, *Medine-i Fazıla*, *Tahsilü’s-Saade*, *Ahlak-ı Alai*, *Ahlak Metafizığının Temellendirilmesi* isimli ahlak eserleri sanki yazılmamış gibi, günümüzde en temel ahlaki tartışmalara en başından, “sıfır noktası”ndan başlanılmaktadır. İşte, konuya bu açıdan yaklaşıldığında toplumun ahlaki bir karmaşaya doğru gittiği kolayca fark edilebilir.

SBD: *Bu ahlaki karmaşa veya bunalımın üstesinden gelmek nasıl mümkün olabilir?*

RK: Bu sorunun çok basit bir cevabı yok maalesef, ama dikkat çekilmesi gereken önemli noktaların olduğu da bir gerçek. Öncelikle ahlak alanındaki bunalımı ortaya çıkartan temel saikler üzerinde durmak lazım bence. Aile kurumunu temelinden sarsan, insan cinsi ile ilgili yargılarımızla tamamen ters düşen aynı cinsten insanların birbirleriyle yaptıkları evlilikleri ele alalım, mesela. Batı toplumlarında milletvekili, bakan, bürokrat, diplomat seviyesinde erkeklerle kadınlara kadının yaptığı “yasal” evliliklerle ilgili haberlerle sık karşılaşır olduk. Bu tür evlilikleri “meşru” gösterenlerin günümüzdeki temel gerekçeleri, insan cinsinin kadın ve erkek’ten ibaret olmadığı, bir de “üçüncü cins”in olduğu şeklindedir; ne kadın ve ne de erkek olan üçüncü bir cins olduğuna göre bunların birbirleri ile evlenmeleri de mantıken ve de ahlaken “doğal” karşılanmalıdır, denilmektedir.

SBD: *Peki “üçüncü cins” gerçekten de var mı?*

RK: Konumuz açısından anahtar soru, “gerçekten de üçüncü bir cins var mı?” soru-

sudur. Bu sorunun muhatap veya muhatapları kimlerdir, ya da bu soruyu cevaplandırma yeterliliğine sahip otorite kimdir? Bilebildiğim kadarıyla bundan 20 veya 30 yıl önce yazılmış psikiyatri ders kitaplarında “üçüncü cins” konusu “cinsel sapkınlıklar” arasında gösterilirken, günümüzde yazılan kitaplarda cinsel sapkınlıklar arasında böyle bir konu yer almamaktadır. Bu gösteriyor ki bilimsel çalışmaların verileri, zaman içinde, yaygınlaşan kanaatler doğrultusunda farklı şekillerde yorumlanabiliyor. Dolayısıyla ahlaki bir konuda bilim geçerli bir değerlendirme ölçütü veremiyor; çünkü bir dönemde sapkınlık olarak yorumladığı bir durumu başka bir dönemde hiç de sapkınlık olarak görmeyebiliyor. Bunun adı ahlaki görecelik veya ahlaki şüpheciliktir; ahlaki hükümlerin zamana, kültüre ve bakış açısına göre değişkenlik göstermesi demektir. Ahlaki hükümlerin kişilere, toplum ve kültürlerle göre değişmesi durumunda hiç kimsenin davranışına ahlaken yanlış deme imkanı kalmaz. Bu durumda herkesin yaşantısı kendisine göre doğru olmuş olur, ki ahlaki bunalımın esas sebebi de budur. Mesela, üzerinde konuştuğumuz “üçüncü cins var mıdır?” sorusunun cevabını 50 yıl önce yazılmış bilim kitaplarından ararsanız böyle bir cins yoktur, bunu iddia etmek sapıklıktır; oysa bugünkü bilim kitaplarında sapıklık olarak gösterilmemektedir. Bu sorunun çözümünde felsefenin de verebileceği kesin bir cevap yoktur. Sorunun kesin cevabının aranması gereken yerlerden bir tanesi de şüphesiz yüksek dinlerdir. Kur'an-ı Kerim'de insanın bir erkek ve bir kadından yaratıldığı çok açık bir şekilde bildirilmiş ve erkek ve kadının dışında üçüncü bir cinsin olmadığı kesin bir dille ifade edilmiştir. Zaten dinin ahlak alanına sağladığı en önemli katkıların başında, vahiy ile bildirilmiş olduğu ilke ve buyruklarla ahlak alanındaki göreceliğe, şüpheyi ve de karmaşaya son vermesidir. Demek ki ahlaki karmaşa ve bunalımın üstesinden nasıl gelinebilir diye düşünürken,

öncelikle sorunu ortaya çıkartan metafizik arka planı doğru değerlendirmemiz gerekmektedir. Tabi ahlaki bunalımın aşılması meselesinde işaret edilmesi gereken başka konular da vardır. Yazılı ve görsel medyada insanımıza ahlaki açıdan onaylanmaması gereken kişilerin model olarak sunulduğu sıklıkla dile getirilen bir konudur. İşte gündelik hayatta bu konuda yapılması gerekenler üzerinde her bireyin kendi konumuna uygun olarak neler yapabileceği hususunda düşünmesi gerekmektedir. Bu tür konularda ortak aklın bulup uygulamaya koyabileceği günün anlam kodlarına uygun önlemler elbette olmalıdır. Bu konuda da dinin, peygamberlerin şahsında insana sunduğu ahlaklı bir insan modeli olduğuna işaret etmiştik. Bu çerçevede, Hz. Muhammed'in “güzel örnek” olarak sunulmasını bir kez daha hatırlayalım. Ancak bu konuda da Onun örnekliğinin 2000'li yıllarda yaşayan insanın anlam dünyasına uygun bir üslup içinde taşınabilmesi önemli bir mesele olarak karşımıza çıkar.

SBD: *Son olarak neler söylemek istersiniz?*

RK: Gerek kendi toplumumuz, gerekse İslam dünyası ölçeğinde ahlak meselesinin en temel meselemiz olduğu düşüncesindeyim. İnsanlar arasında yapılacak en doğru değerlendirmenin ahlak eksenli değerlendirme olduğu kanaatindeyim; insanlar farklı dinlere, farklı siyasi ve felsefi görüşlere sahip olabilirler. Bundan dolayı insanları inançlarına, felsefi ve siyasi görüşlerine göre değil, ahlaki tutum ve davranışlarına göre değerlendirmek gerekir. Son olarak böyle önemli bir konuyu gündeme taşıdığınız için size çok teşekkür ediyorum.

SBD: *Hocam değerli fikirlerinizi bizimle paylaşmak için zaman ayırdınız, biz çok teşekkür ederiz* ■